

Лъчезар Милушев

**СИГУРНОСТ И ЗАЩИТА НА ОБЕКТИ
С МАСОВО ПРЕБИВАВАНЕ НА ХОРА**

София, 2023

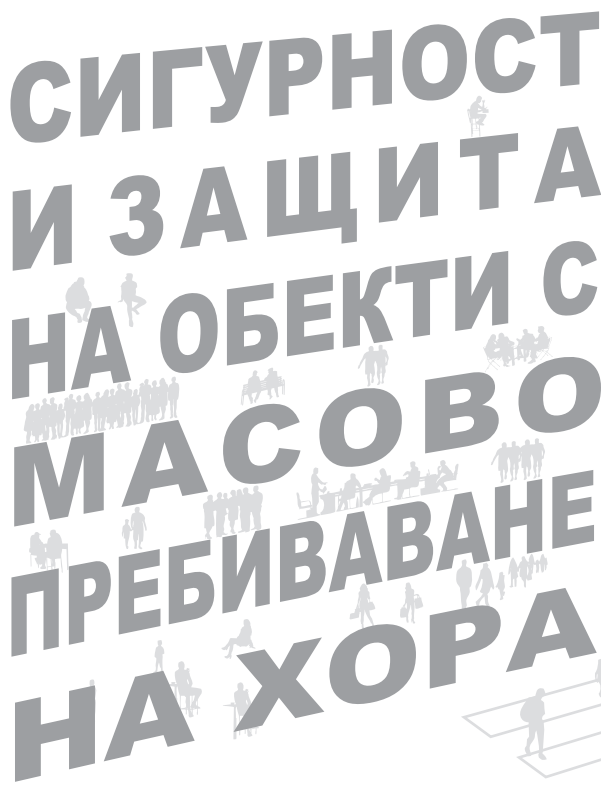
Всички права са запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

© Лъчезар Милушев, автор, 2023

© Онник Каранфилян, оформление на корицата, 2023

ISBN 978-619-01-1258-7

СИГУРНОСТ И ЗАЩИТА НА ОБЕКТИ С МАСОВО ПРЕБИВАВАНЕ НА ХОРА

ЛЪЧЕЗАР МИЛУШЕВ

СОФИЯ 2023

Съдържание

Предисловие.....	8
------------------	---

ПЪРВА ЧАСТ

ЧОВЕЧЕСТВОТО ДНЕС: СИГУРНОСТ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Какво се случва с обществото ни?.....	13
Културни и цивилизационни аспекти на глобализицията	29
Кризата на глобализиращия се свят и променящата се среда за сигурност	48

ВТОРА ЧАСТ

СИГУРНОСТ И ЗАЩИТА НА ОБЕКТИ С МАСОВО ПРЕБИВАВАНЕ НА ХОРА

Изграждане на система за сигурност – процесът.....	67
Характеристика на обекта.....	71
Заплахи за сигурността	73
Оценка на риска	75
Определяне на критичните точки и уязвимите места в обекта	88
Модели за възникване и развитие на извънредни ситуации	96
Стратегия за сигурност на обекта.....	98
Планиране и проектиране на технически системи за сигурност и организационни мерки.....	107
<i>Система за видеонаблюдение.....</i>	109
<i>Система за контрол на достъпа</i>	112
<i>Система за детекция на взривни вещества и оръжия</i>	113
<i>Система за детекция на радиоактивност</i>	114
<i>Сигнално-охранителна система</i>	115
<i>Бариери, спираци достъпа свържания, врати, прозорци и капаци</i>	116

<i>Охранително осветление</i>	118
<i>Пожароизвестителна система</i>	119
<i>Система за аварийно гласово оповестяване</i>	121
<i>Система за пожарогасене</i>	123
<i>Интернет и комуникации</i>	123
<i>Център за мониторинг на алармени сигнали</i>	124
Приемане и експериментирание на техническите системи за сигурност	128
План за действие при възникване на извънредни ситуации	130
1. <i>Общи положения</i>	134
2. <i>Обща прогноза за възникване на извънредни ситуации</i>	135
3. <i>Ръководство и управление на действията</i>	135
4. <i>Общи мерки за превенция</i> <i>на рисковете и защита на служителите</i>	136
5. <i>Взаимодействие и координация</i>	137
6. <i>Въвеждане на плана в действие</i>	140
7. <i>Поддържане и актуализиране на плана</i>	140
Процедури за поведение и действие при извънредни ситуации ...	142
<i>Действия при възникване на земетресение</i>	142
<i>Действия при възникване на пожар</i>	145
<i>Действия при наводнение</i>	148
<i>Действие при радиационна авария, радиационно</i> <i>замърсяване и инциденти с източници на йонизиращи лъчения</i>	149
<i>Действия при обявена епидемия или пандемия</i>	151
<i>Противодействие на тероризма и екстремизма</i>	152
Приемане и експериментирание на процедурите за реагиране ...	164
Съгласуване и утвърждаване на плана за действие при извънредни ситуации	165
Подготовка на персонала за действие при извънредни ситуации	166
Послеслов	173

ПРИЛОЖЕНИЯ

Приложение №1. Модели за възникване и развитие на извънредни ситуации в обекти за обществено обслужване с масово присъствие на хора	179
--	-----

1. Земетресение	179
2. Възникване на пожар	182
3. Наводнение.....	183
4. Голяма катастрофа	185
5. Възникване на радиационна авария, радиационно замърсяване и инциденти с източници на йонизиращи лъчения	186
6. Възникване на епидемия или пандемия	189
7. Извънредна ситуация вследствие на групово нарушаване на обществения ред (масови безредици, протести, гражданско неподчинение и други прояви, съпроводени с насилие, включително въоръжено нападение)	191
8. Акт на насилие вследствие на терористична или екстремистка дейност	193
9. Престъпна дейност	195
Приложение №2. Поведение и действие при земетресение.....	197
<i>Какво да направим и да знаем преди възникването на земетресение</i>	<i>197</i>
<i>При възникване на земетресение</i>	<i>197</i>
Приложение №3. Правила за поведение и действие при пожар..	199
<i>Действия при възникване на пожар.....</i>	<i>199</i>
Приложение №4. Правила за поведение и действие при увеличена радиоактивност.....	201
Приложение №5. При сигнал за бомбена заплаха.....	204
<i>Всяка телефонна заплаха за използване на импровизирано взривно устройство се приема за истинска!</i>	<i>204</i>
<i>Формуляр за попълване на информацията от злонамерено телефонно обаждане.....</i>	<i>205</i>
Приложение №6. Препоръки за действие при акт на насилие вследствие на екстремизъм и тероризъм	208
<i>Как да помогнем за предотвратяване на нападения</i>	<i>208</i>
<i>Как да действваме при нападение.....</i>	<i>208</i>
Използвани източници	211

Предисловие

Множеството ми срещи със студенти, хора от сферата на сигурността, експерти и такива, които са любопитни от случващото се в глобализиращия се свят, накъде върви човечеството и по какъв начин това детерминира живота ни, ме подтикна да заста на пред компютъра, за да се опитам да опиша знанията, опита и изживените емоции, натрупани през дългите години в структурите на сигурността. Службата ми като офицер във въоръжените сили, експерт и ръководител в Министерството на вътрешните работи, ръководител на сигурността на Националния дворец на културата преди и по време на председателството на България на Съвета на Европа през 2018 г. ме срещнаха с много и различни проблеми, свързани с дефиниране на рисковете за живота и здравето на хората, управление на ресурсите в условия на извънредни ситуации и кризи, изграждане и поддържане на системи за сигурност в обекти от критичната инфраструктура, планиране на действията по превенция на рисковете и реагиране при възникване на извънредни ситуации, подготовка на големи и сложни системи в областта на сигурността за поведение и действие в условия на извънредни ситуации и кризи. Тежък, но и невероятен е шансът да можеш да изграждаш и поддържаш висока теоретична подготовка в областта на сигурността и същевременно в условията на реални ситуации, учения и тренировки да прилагаш и верифицираш знанията и уменията си. Нещото, което винаги съм отчитал като съществено важно, е, че в екстремната среда на такива ситуации действията преминават през емоциите, което е ключово за изграждането на опит и познания. Практиката е най-истинският учител.

Работата ми като анализатор на стратегическо и оперативно ниво способства формирането на специфичен подход към информацията като съществен сегмент от управленската дейност. Ползването на информацията на различните нива в системата за

сигурност има своята диференциална същност, а на етап управление при извънредни и кризисни ситуации ключово значение за успеха при овладяването на основните рискове на средата.

Не на последно място, вероятно приоритетно, е отговорността на всеки един от нас към собствената ни същност, към поколението, което възпитаваме, а още повече към това, което остава след себе си вследствие от собственото си отношение към хората и средата, в която съществуваме. Разбирането на проблемите на нашето съвремие от обществото на развитите държави не е достатъчно, за да тръгнем по пътя на устойчивото и сигурно развитие, необходимо е съвременните предизвикателства да бъдат осъзнати и приети като лична кауза на хората и неотменим стратегически приоритет на обществата.

Изкушен да изразя гледната си точка за развиващите се в света процеси, които имат непосредствено влияние върху средата за сигурност, и същевременно да реализирам желанието си да споделя практиката и опита при организиране на сигурността на най-уязвимите обекти, тези с масово присъствие на хора, ме принуди да структурирам тази книга в две части. Тенденциите за разделение и задълбочаващи се неравенства между големи групи от хора в глобализиращия се свят, развитието на комуникациите и свързаните с това все по-успешни методи за манипулиране на реалността стимулират процесите за радикализация и свързаните с нея крайни форми – екстремизма и тероризма. Стремещът за генериране на страх и несигурност в обществата ни насочва тези радикали към актове на крайно насилие срещу мирни хора и към незащитени обекти.

В първата част процесите, свързани със сигурността на съвременните общества, са анализирани в контекста на техния културен и комуникационен аспект, както и свързаните с това промени в социалната среда, генериращи съвременните заплахи за кризи и конфликти. Промените в климата, изчерпването на ресурсите на планетата, глобалните процеси, свързани със значими диспропорции в икономическото развитие на държавите и общностите, са източник на нестабилност и разширяващи обхвата си рискове за сигурността на хората и обществените системи.

Втората част е посветена на практическите аспекти при организиране и изграждане на система за сигурност в обектите за обществено обслужване с масово пребиваване на хора. Споделен е опитът по създаване на система за сигурност, при което се търси сложният баланс между необходимостта такъв тип обекти да могат да изпълняват функциите си, от една страна, и, от друга, да имат способности за превенция на рисковете за сигурността и за адекватна реакция при възникване на различни по характер извънредни ситуации.

Книгата се издава с подкрепата и в рамките на Национална научна програма „Сигурност и отбрана“ (задача 1.1.3. Анализ и оценка на системи за управление на антитерористичната дейност и изработване на научнообосновани предложения за тяхното усъвършенстване).

ПЪРВА ЧАСТ

**ЧОВЕЧЕСТВОТО ДНЕС:
СИГУРНОСТ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА**

Какво се случва с обществото ни?

Процесите на глобализация все повече ни отдалечават от фундаменталните идеи за общество – съпричастност и състрадание; напротив, развитието на комуникациите, дигиталните технологии, роботизацията способстват затварянето на хората в собствената им обкръжаваща среда, в която другият не е необходим – той пречи на собствените самодостатъчност и независимост. Азът придобива все по-голямо значение, индивидуалността се насажда като висша ценност, материалното се пропагандира и възпитава като основна цел на съществуването на индивида, а идеите за „нов световен ред“, „новото нормално“ последователно и устойчиво проникват в глобалното информационно пространство.

Идеите стоят в природата като образци, а останалите неща са сходни с тях и са техни подобия. (Платон 2018, р. 38)

В същността на тези парадигми за развитие на новите общества са прастарите основи за управление на големи човешки маси – страхът и несигурността. Тероризмът във всичките му форми е основан именно на този фундамент, като в исторически план неговите ефекти в отделни държави и региони са способствали постигането на политически и икономически цели. Терористичната заплаха, особено след 11 септември 2001 г., беше изведена като наратив за възприемане от обществото на редица мерки, свързани с достъп до лична информация и контрол. Предприеманите в световен мащаб мерки против тероризма способстваха намаляването на нивото и интензитета на тази заплаха, която днес премина в направление на рискове от мощни миграционни потоци, радикализация на големи групи от хора, екстремизъм, недостиг на жизненоважни за живота на хората ресурси и т.н. Тези процеси се развиват паралелно с тенденциите за концентрация на все повече ресурси, икономически и финан-

сови, във все по-малко икономически и финансови субекти, и то в жизненоважни сфери за живота на хората и функционирането на човешките общности като комуникации, изкуствен интелект, медии, биотехнологии, нанотехнологии, генетика и др.

Задълбоченият анализ не може да не изведе на преден план обезпокоителни корелации с дефинирането на стратегии, водещи към нов световен ред, свързан преди всичко с концентрация на власт, обезсилване на демократичните механизми в обществото, целящи оказване на тотално влияние и контрол върху изпълнителна, съдебна и законодателна власт и в крайна сметка изграждане на скрити, но устойчиви механизми на тотален контрол.

Човешката реалност се заменя единствено от думи, с които бюрокрацията управлява и преуспява в своя контрол над хората в достигането на властта и упражняването на влияние. (Фром 2002, р. 168)

Наличието на транснационални картели и глобализирането на капитала създаде т.нар. дълбока държава, чието влияние прониква все по-устойчиво в общественно-политическите отношения на национално, регионално и глобално ниво. Концентрирането на финансови и икономически ресурси създава условия за въздействие върху политическата власт, респективно върху провежданите от нея политики, създават се широки възможности за корупция и зависимости, които са основен механизъм за контрол върху отделните участници в политическия живот. Този процес става вече много видим поради все по-силното влияние на изпълнителната власт над законодателната и съдебната, което нарушава механизмите на демокрацията, като утвърждава все повече тенденцията към концентрация на властта, т.е. към тоталитарни форми на управление. Много видимо проличаха процесите по време на кризата, свързана с Ковид-19, през 2020–2021 г. По време на глобалната криза успешно бе приложена „доктрината на шока“, изведена като стратегия от известния икономист Милтън Фридман. В основата на тази доктрина са страхът и шокът от налична заплаха, която посредством политическо и експертно

говорене, медийни кампании и преекспониране, се превръща в непосредствен риск за човека. Изправени пред страха за собственото си оцеляване, хората от своя страна са склонни да се откажат от част от свобода си и от демократични ценности, които са отстоявали яростно преди това. Въвеждането в много от развитите страни на извънредно положение, с което се ограничиха конституционно гарантирани права и свободи на хората, беше доказателство, че страхът и безпокойството са доминиращи човешки емоции, които умело се манипулират и експлоатират от финансовите и икономическите елити. В контекста на извънредното положение и прилаганите във връзка с него мерки за сигурност се отвори широка и безконтролна възможност за достъп до множество лични данни на хората. Въведени бяха всички възможности на държавата за контрол, обществен ред, използване на ресурсите, липса на самостоятелност при вземане на решение, доминиране на общественото (глобалното) над личното (частното) и масово въздействие върху съзнанието на големи групи от хора. Тази практика за пореден път доказва, че веднъж допуснато, ограничаването на човешките права много трудно се прекратява впоследствие, т.е. то става „ново нормално“, при което личната свобода може да бъде ограничена в името на конкретни обществени ценности – здраве, безопасност, сигурност, просперитет или нещо друго. Прилаганите мерки в контекста на кризата, предизвикана от появата и разпространението на Ковид-19, доведоха до щети за икономиката – пострада най-много дребният и средният бизнес.

Възникването и развитието на пандемията бе доминирано от Световната здравна организация предвид нейната водеща роля при такива ситуации. Зависимостта на Световната здравна организация от корпорациите беше доказана при обявяването на пандемията от свински грип през 2009 г. и тази от коронавирус през 2020 г. Марко Пицуги, експерт в областта на разузнаването, в свое интервю твърди:

Експертите на комисията, действайки от името на производителите на ваксини срещу вирус, който е по-малко смъртоносен от сезонния грип, повишиха глобалната тревога до максимално

възможното шесто ниво само и само да продадат на държавите стотици милиони ваксинационни дози. (Мис 2022, р. 170)

Показателна е и оценката на ЕС в резолюция на Парламента на Европа от 8 март 2011 г., в която се посочва, че отговорът на ЕС по отношение на епидемията от свински грип (вирус H1N1) през 2009–2010 г. е оценен критично от депутатите. Парламентът разглежда разходите за ваксинации и свързаните с грипа рискове, като същевременно препоръчва действия за в бъдеще, включително необходимостта от групово купуване на ваксини и повече предпазни мерки срещу евентуални конфликти на интереси. Грипната епидемия H1N1 е причинила 2900 смъртни случая в Европа към април 2010 г., което е по-малко от причинените само от сезонния грип смъртни случаи – средно 40 хил. при умерена година и 220 хил. при изключително тежък сезон. Резолюцията разглежда обезпокоителните въпроси, които са били непропорционални на заплахата:

Диспропорционалният отговор по отношение на свинския грип в Европа, както и спрямо възможното влияние на фармацевтичните компании в процеса. Отговорът на държавите членки варираше от предприемане на широки програми за ваксиниране до никакви действия, като в крайна сметка бяха похарчени милиарди евро. Посочвайки необходимостта да се преоценят стратегиите за противогрипна ваксинация и плановете за превенция, Парламентът смята, че за в бъдеще ще е необходимо да се установи по-добра координация между държавите членки (например групово закупуване на ваксини, за да се получат по-добри цени). Членовете на ЕП подчертават необходимостта да се гарантират по-голяма независимост и безпристрастност при оценяването на рисковете, като същевременно препоръчват засилени предпазни мерки срещу потенциални конфликти на интереси.¹

Бързият и масов шок от коронавирусната пандемия и мерките за нейното овладяване доведоха глобалната икономика до значи-

¹ Резолюция на Европейския парламент от 8 март 2011 г. относно Оценката на управлението на грип H1N1 през периода 2009–2010 г. в ЕС (2010/2153(INI)).

телно свиване, което според доклад на Световната банка от юни 2020 г. е най-дълбоката рецесия от Втората световна война насам, тъй като голяма част от икономиките отбелязват най-мощния спад на производството на глава от населението от 1870 г. насам.

Очаква се икономическата активност сред напредналите икономики да се свие със 7% през 2020 г., тъй като вътрешното търсене и предлагане, търговията и финансите са сериозно нарушени. Очаква се нововъзникващите пазари и развиващите се икономики да се свият с 2,5% през тази година, първото намаление, което се отчита за тази група от поне шестдесет години. Очаква се доходите на глава от населението да намалеят с 3,6%, което ще вкара милиони хора в крайна бедност още тази година.²

По данни на Bloomberg Economics през март 2020 г. световната икономика вече е навлязла в рецесия при темп на свиване от 0,5% на фона на растеж от 0,1% през февруари и 4,2% през януари. Органът на ООН за търговия и развитие (СТО) първоначално прогнозира загуби за световната икономика в размер на 1–2 трлн. долара. Оптимистичният сценарий на СТО предвижда свиване на световния БВП с 2,8% на годишна база, а песимистичният – с 8,8% при възстановяване от едва 5,9% през 2021 г.³

По данни, публикувани от Международния валутен фонд (МВФ) на 26 януари 2021 г., глобалният БВП се е свил с около 3,5%.

Според данни на Евростат за годишния растеж за 2020 г. БВП е намалял с 6,8% в еврозоната и с 6,4% в ЕС, като се очаква той да нарасне незначително с 1,4% през 2021 г., а БВП на еврозоната да се увеличи с 1,2%, като производството в европейската икономика ще се върне към нивата си отпреди пандемията едва през 2022 г. На този фон през второто тримесечие на 2020 г. около 6,1 млн. души от страните – членки на ЕС, са загубили работните си

² Медийно съобщение на Световната банка, Вашингтон, 8 юни 2020 г. - <https://www.worldbank.org/bg/news/press-release/2020/06/08/covid-19-to-plunge-global-economy-into-worst-recession-since-world-war-ii> (последно посетен на 17.08.2022 г.)

³ <https://www.fiscalcouncil.bg/uploads/dokladi/Report-COVID-19-FC> (последно посетен на 10.07.2022 г.)

места. При това безработицата в ЕС се увеличава с близо 8% през 2020 г. и с близо 9% през 2021 г. Като резултат повече от 90 млн. граждани на съюза са изложени на риск от бедност.⁴

Въпреки пандемията, която ограничи икономиката през 2020–2021 г., периодът се оказва успешен за най-богатите хора в света. Според класацията на „Форбс“ за 2021 г., най-богатите са 2755 милиардери – с 660 повече в сравнение с 2020 г., като общото им богатство е изчислено на 13,1 трлн. долара. Джеф Безос е увеличил състоянието си с 64 млрд. долара повече в сравнение с 2020 г. поради ръста на акциите на „Амазон“. Илон Мъск увеличава богатството си най-много – със 126,4 млрд. долара, поради ръст на акциите на „Тесла“ със 705%. Основателят на „Фейсбук“ Марк Зукърбърг увеличава състоянието си с 42,3 млрд. долара поради ръст на акциите на компанията с 80%.⁵

Погледнато в числа, това означава, че 0,001% от населението на планетата притежава повече финансови средства от brutния вътрешен продукт на всяка една държава с изключение на САЩ и Китай. По данни на ООН към 2019 г. бедните, съществуващи с по-малко от 1,90 долара на ден, са били 812 млн. души, а към 2021 г. броят им е нараснал до 889 млн., или за периода на пандемията допълнително 77 млн. души са изпаднали в крайна бедност.

Икономическите и социалните последици от кризата бяха поети от малкия и средния бизнес, което като процес се свързва с пренасочване на капитали от дъното към върха на икономическата пирамида. Тежкия удар срещу средната класа разбалансира социалната сфера в глобален мащаб, като не е трудно да се дефинира аналогията с дисбалансите в биосферата вследствие от „екоцидния капитализъм“ и свързаните с него процеси на безогледно използване на ограничените ресурси на планетата.

⁴ Резолюция на Европейския парламент от 11 март 2021 г. относно европейския семестър за координация на икономическите политики: аспекти, свързани със заетостта и социалната политика, в годишната стратегия за устойчив растеж за 2021 г. (2020/2244(INI))

⁵ <https://forbesbulgaria.com/2021/04/06> (последно посетен на 6.09.2022 г.)

Както биоразнообразието се нарушава от широкомащабните индустриални методи на отглеждане, така и социалният живот бива опустошен, като вместо малки и средни предприятия преобладава само регулираната планова икономика на свръхгигантските глобални корпорации. Тогава творческата конкуренция на малките и средните икономически единици ще бъде заменена от всемогъщи картели, които ще контролират плановата икономика за проектиране на продуктите и образуване на цени. Удовлетвореността на служителите и клиентите вече няма да играе никаква роля. (Мис 2022, р. 73)

Организацията на обединените нации също отчита тенденциите за увеличаване на бедността и неравенството и свързаните с това дългосрочни процеси в развитието на съвременните общества.

Милиарди наши граждани продължават да живеят в бедност и са лишени от достоен живот. Увеличават се неравенствата между и в рамките на държавите. Съществуват огромни несъответствия във възможностите, богатството и властта.⁶

В контекста на Четвъртата индустриална революция, чието начало се свързва с навлизането на ХХІ в., можем да станем свидетели на това – човекът от субект по отношение на изкуствения интелект и технологиите да се превърне в обект в тези отношения. Този тенденция в идеите на съвременните финансово-икономически елити е ясно открито и вече видима в обществените отношения. Днес става все по-актуално усъвършенстването на подрастващите поколения да става не толкова чрез образование, възпитание, придобиване на знания за природата, обществените отношения и философски основи на парадигмите за съществуване на обществата, колкото по отношение владееенето и използването на новите технологии. Изменящата се природа на труда и последващото търсене на работна сила с нови качества и умения извеждат приоритетни изисквания към „човешкия капитал“.

⁶ Да променим нашия свят: Програма 2030 за устойчиво развитие, ООН, 2015 г.

Трудовият пазар цени все по-високо силно развитите когнитивни и социално-поведенчески умения, които допълват технологиите и правят работниците приспособими. Това означава, че неравенството ще се увеличи, освен ако на всеки не бъде осигурена възможност за придобиване на тези умения.

.....

Изменящата се природа на труда превръща основната грамотност и математическите познания в умения, необходими за оцеляването. Те са необходими просто за справяне с житейските предизвикателства – да се купят лекарства, при кандидатстване за работа и за разбиране на предизборните обещания.⁷

По никакъв начин не става въпрос за изграждане у хората на критичен мироглед към развиващите се в света и обществото процеси, основан на философски, политологически и естетически разбирания и познания. На такава елементарна база, каквато посочва докладът на Световната банка, могат да бъдат изградени хора, които се стремят към труд само за да могат да потребяват, могат да бъдат лесно манипулирани и впоследствие управлявани от обществените елити. Последователното и упорито прилагане на стратегията за прекъсване на връзките между хората, пресичането на емоционалния и менталния контакт между отделните индивиди хвърлят човешкото същество в опосредствани през медиите и комуникациите връзки със себеподобните. Процесите на опосредстване на когнитивната дейност я прави елементарна, леснодостъпна, но за сметка на това пречупена през „реалността на идеологиите“, а не през истинската реалност. И следователно, щом като реалността се възприема в контекста на идеологията, то няма как тя да не бъде крайна, поляризирана и радикална. Съвременните общества са все по-разделени, дехуманизирани по отношение на другия и различния. Опосредстването на комуникацията между отделните индивиди отваря широко възможностите

⁷ Водещ доклад на групата на Световната банка за световното развитие, 2019 г. „Променящата се природа на работата“, ИК „Колибри“, 2019, с. 171.

за манипулиране на съзнанието на хората в желаната от елитите, владеещи медиите и масовите комуникации, посока.

Отказът от критично мислене, неграмотността, псевдообразованието са основните причини диктатурата на абсурда на владее обществото ни. Особено място сред тези деструктивни фактори заема черно-бялото мислене – мислене незряло, ограничено, елементарно, недоразвито и с тенденцията да се превръща във фанатизъм. (Величков 2022, р. 39)

Все по-налагащият се модел на индивидуално съществуване в средата на виртуални мрежи и комуникации закономерно още повече ще затваря Аза в матрицата на доминиращите ценностни идеологии, свързани с притежаването и потребяването. За поддържането на този наратив в обществото са необходими хора, които не мислят критично, нямат широк и всеобхватен поглед и разбиране за действителността, както и нужното за това образование и възпитание.

С изключение на естествените заложи интелектът преди всичко е функция на независимостта, смелостта и жизнеността; глупостта съответно е резултат от покорството, страха и вътрешната умъртвеност. (Фром 2002, р. 192)

Така обществото обаче става зависимо от собствените се ценностни модели, детерминирани от медийно установената култура на „любопитното и сега случващото се“. Насажданото по този начин усещане за стабилност и безопасност е генератор на страх от нарушаване на статуквото – страх от ограничаване на достъп до ресурси, страх от ограничаване на потреблението, страх от липса на достъп до комуникации и т.н. По този начин се формира социално напрежение/напрегнатост – чрез медийни послания, изградени поведенчески модели, основани на страх и тревожност, социална несправедливост и изолация на определени групи от обществото, което все по-често води до сериозни проблеми с психичното здраве на хората – самоизолация, самоубийства, младежка престъпност и други форми на изолиране от общността.

Страхът ще бъде основното политическо чувство през следващите няколко десетилетия. Същият този политически страх, за намаляването на който хората в западните общества полагат целенасочени усилия в продължение на 10 века, днес превзема дневния ред на обществото ни и започва да променя държавите ни. (Аврамов 2020, р. 633)

Тези процеси на изолиране от действителността тласкат все повече хора към системна употреба на опиати и опиоиди или наркотични и упойващи вещества от различен характер и произход – както незаконни, така и легално разпространявани в аптечната мрежа. В годишния доклад на ООН за наркотиците през 2022 г. са посочени обобщени данни за употребата на наркотични вещества, включително и такива, изписвани с рецепта. Анализът на данните показва, че близо 5% от населението по света употребяват такива вещества, или това са приблизително 360 млн. човека. Данните са стряскащи и поради факта, че това са хора, признали за употребата на такива вещества или заведени на отчет в специализирани заведения. Според данни на Европейския доклад за наркотиците през 2022 г. приблизително 83,4 млн. възрастни (между 15 и 64 години) в Европейския съюз са употребявали незаконни наркотици някога, като повече мъже (50,5 млн.), отколкото жени (33 млн.), съобщават, че са употребявали такива наркотици. Друг съществен показател за кризата в обществото е и нарастващият брой на самоубийствата, като по данни на Евростат и СЗО най-голям брой самоубийства има в страни от Европейския съюз, Русия и прибалтийските държави. Показателно е и покачването на коефициента на самоубийствата, като за ЕС той е 9,4 на 100 хил. през 2010 г. и 12,85 през 2016 г.

Съвременният човек все повече се огражда от идеите и предпоставките за прогрес, в които той екстраполира мечтите си за индивидуална реализация и вдъхновение. По този начин индивидът се поставя, преднамерено манипулативно, в центъра на една система, което води до прекомерно нарастване на егоцентризма. Самомнението и егоцентризмът/нарцисизмът на отделния човек ще се увеличават под въздействието на процеса на увеличаване

на личностните възможности с помощта на технологиите, което води до противоположни тенденции за намаляване на потенциала в посока морал и духовност. Информационната среда на съвременния човек е доминирана от важноста на удоволствията, което води до изграждане на идеали и ценности, които застрашават съществуването както на отделния човек, така и на цивилизацията като цяло. Наличието на множество ценностни и идеологически послания в медийната и комуникационната среда в контекста на глоболизиращите се комуникации поставя отделния човек в една изключително сложна морално-идеологическа среда. Той не знае в какво да вярва, губи ясната целенасоченост към собственото си Аз и свързаните с това морални устои – от една страна стоят религиозните основи, насочени към съпричастност към ближния, а от друга материалните и глобализационните послания, че човек се съревновава със себеподобните си и резултатът от това съревнование е победата, която дава възможност за достъп до повече ресурси и обществени блага.

Телевизията, пресата, радиото и подобните им модификации [социалните мрежи] са пулсации на цялостния духовен живот на обществото. Във все повече страни те се утвърждават и в съдържателно отношение казто негово динамично битие. Те вече не са вместилища на ценности (информационни, естетически, психологически, исторически и прочее), а начинът, по който тези ценности съществуват и се одухотворяват. Тук, в този комуникационен поток (по-скоро пълноводна и често пъти буйна река), те вече са други, понякога съществено по-различни от традиционното им формално и съдържателно ценностно битие. (Николов 1999, р. 191)

В такава социална и психологическа среда се отварят широко възможностите за идеологиите, свързани с радикализацията. Те предлагат примамливата възможност за „изчистване“ на раздвоеното и колебанията в човека. Религиозните и радикалните идеологии предлагат ясна представа за случващото се в обществото – добро и зло са дефинирани категорично чрез едната „божествена истина“ или чрез категорично определяне на „врага“ – друг цвят на кожата, друга вяра, фен на друг спортен клуб, бежанец или

имигрант, който ни отнема работата и социалните придобивки, и т.н. Това е дълбоката основа на радикализацията в идеологически аспект, от която се „раждат“ актовете на насилие, реализирани чрез тероризъм и екстремизъм. Има, разбира се, и други „източници“ на злото, свързващо се със стремеж да се навреди на себе-подобния или дори да се отнеме неговият живот.

Хората могат да станат зли, ако се поддадат на егоизма, отчаянието, скуката... (Стърн 2009, р. 20)

Друг източник на злото и съществен генератор на тероризъм са страданието и насилието, което ражда насилие. Това са процеси, които са имплементирани в цели поколения и се проявяват след десетки години, каквито доказателства имаме с извършването на терористични актове в Европа от хора, които са второ поколение имигранти, родени, израснали и изградени като хора в обществата на Белгия, Франция, Германия и други развити държави. Въпреки това те са запазили идеологията и бита си, които поддържат в съзнанието им болката и спомените от страданието на предците им, които при конкретни индивидуални психологически състояния отключват реакциите за насилие върху тези, които те смятат за първоизточници на страданието – хората, съпричастни към развитите общества, които постигат просперитета си за сметка на други хора. Съществен генератор за омраза и крайни актове на насилие и терор е и унижението, на което са подложени големи групи от хора, каквито процеси се наблюдават в отделни провинции в Пакистан, при определени групи жители на Афганистан, геноцидът над населението в провинция Дарфур на Судан и др.

Развитието на технологиите в областта на изкуствения интелект, комуникациите, роботиката, нанотехнологиите и биотехнологиите постепенно измества човека от производството, икономиката и обществения живот. Процесът се съпътства от неизбежното увеличаване на контрола върху отделния индивид по отношение на неговото поведение, мисли, чувства, местоположение, здравен статус и т.н. В този смисъл системите за управление ще стават все по-централизирани с минимизирани нива

на управление и контрол, което поставя много сериозни изисквания към политическите системи, правото и философията по отношение на отстояване на правата на хората и най-вече на техните свободи.

Вследствие на развитието на технологиите и комуникациите се променя естеството на търговията и пазарите, както и характерът на производството и труда. Настъпиха дълбоки промени и в пазарите, като платформените пазари получиха огромен възход. Тези тенденции са дефинирани от Световната банка през 2019 г.:

Първо, технологиите развиват границите на фирмата, както е видно от възхода на платформените пазари. Използвайки дигитални технологии, предприемачите създават глобални фирми, използващи платформи, които се различават от традиционния производствен процес, при който съставните ресурси се предоставят в единия край, а продукцията – в другия. Компаниите платформи често генерират стойност чрез създаване на мрежов ефект, който свързва клиентите, производителите и доставчиците, като същевременно улеснява взаимодействията в многостранен модел.

Второ, технологиите променят уменията, необходими за работа. Търсенето на по-елементарни умения, които могат да бъдат заменени от технологиите, намалява. В същото време нараства търсенето на високи когнитивни умения, социално-поведенчески умения и комбинации от умения, свързани с по-голяма адаптивност.

Трето, идеята, че роботите ще заменят работниците, е болезнена. Данните за глобалните работни места в промишлеността просто не потвърждават тези опасения. Развитите икономики свиха работните места в промишлеността, но нарастването на индустриалния сектор в Източна Азия компенсира и надхвърля тази загуба.

Четвърто, в много развиващи се страни голям брой работници остават на нископроизводителни работни места, често във фирми, работещи в сивия сектор, чийто достъп до технологии е ограничен. Пето, технологиите, особено социалните медии, влияят върху възприемането на нарастващото неравенство в много страни.

*Хората винаги се стремят към по-високо качество на живот и участие в икономическия растеж, който виждат около себе си.*⁸

Интересно е да се отбележи, че посочената през 2019 г. тенденция за развитието на платформените пазари получи огромно развитие в периода 2020–2021 г., когато се прилагаха извънредните мерки, свързани с Ковид-19. В условията на намалени контакти между хората по време на пандемията, небивалите ограничения в свободното придвижване и в транспорта много хора претъркопа, а други откриха възможностите на онлайн търговията. Това, естествено, отново бе удар върху малкия и средния бизнес в областта на търговията и услугите.

Тези тенденции обаче са в непосредствено противоречие със законите на природата и човешката същност, т.е. всеки човек да бъде различен и в прекия, и в преносния смисъл. Във „великата промисъл“ при създаването на природата и на най-висшата нейна еманация – човека, е заложена различността като предпоставка за еволюцията на човечеството. Съвременните концепции и стратегии за унифициране на човека посредством системи за тотален контрол и манипулация на съзнанието и мисленето, стремежът за намеса в ДНК чрез генно инженерство, както и развитието на нанотехнологиите с цел създаването на „идеални“, т.е. контролируеми, хора в бъдеще, са много опасни посоки на еволюцията. Човечеството е на прага на тежък цивилизационен конфликт между природните закони за различност в природата, включително човекът, и стремежа на управляващите елити да унифицират всичко. Изходът от тези глобални процеси е неясен, но сблъсъкът и бунтът са неизбежни. Добър пример за това как новите технологии се използват за тотален контрол върху хората, са камерите в автомобилите „Тесла“, произвеждани от компания на Илон Мъск, които са поставени с мотива за превенция срещу престъпни посегателства. Те са свързани със софтуер в купето на превозното средство и заснемат в реално време всичко около него, като данните се

⁸ Водещ доклад на групата на Световната банка за световното развитие, 2019 г., „Променящата се природа на работата“, ИК „Колибри“, 2019, с. 13.

изпращат в „облак“, достъпът до който позволява тотално наблюдение над всеки и всичко въпреки изискванията за достъп до лични данни и въпреки съпротивата на хората, които не одобряват това. Затова са изключително важни балансът и разумността при създаване и развитие на високите технологии. Да бъдат насочени към овладяване на масови болести, предизвикващи инвалидизация и страдания на хората, като диабет, болестта на Алцхаймер, множествена склероза, затлъстяване, рак, сърдечносъдови заболявания и т.н., а не към овладяване на мисленето и емоциите на хората. Прекрасен пример за тази възможност и посока на развитие на технологията е успешната медицинска интервенция за разделяне на сиамски близнаци, осъществена през 2022 г. в болница в Рио де Жанейро, Бразилия. Под ръководството на болница „Грейт Ормонд Стрийт“ в Лондон е осъществена уникална операция за разделяне на 3-годишни сиамски близнаци със съединени глави и преплетени мозъци. Операцията е осъществена с помощта на 3D реалност, чрез която е създадена виртуална операционна зала, като за 27 часа от близо 100 души медицински персонал от различни медицински заведения са извършени 7 операции. Международните медицински екипи са прекарвали месеци в разработването на 3D модели на мозъците на децата, използвайки техни проекции във виртуалната реалност, базирани на компютърна томография и ядрено-магнитен резонанс. Авторът на проекта, хирургът д-р Нур ул Оуасе Джелани от болницата в Лондон, определя технологията като такава от „космическата епоха“.⁹

Еволюцията на човечеството е връзката между минало, настояще и бъдеще, възможна само през съзнанието на човека като личност, през неговите решения за поведение и действие в различни по характер ситуации. Това е пътят и за натрупване на така важните за развитието на човечеството знания, познания и опит.

Всичко постигнато от човешката цивилизация е резултат от вземането на индивидуални и групови решения, резултат от поемане на отговорност и от състояния на безотговорност. Исто-

⁹ <https://www.svobodnaevropa.bg/a/31973624.html> (последно посетен на 27.08.2022 г.)

рията, осъзнаването на миналото, трупането на опит и създаването на бъдеще и човешката цивилизация изобщо имат смисъл само ако хората продължат да вземат решения. Независимо колко от нас са способни да решават изобщо, колко вземат правилни и колко грешни решения, волевото действие на вземане на решение е пряко свързано с процес на създаване и е единствената възможност за смислено съществуване. Ако някой друг взема решения вместо нас, човешкият вид ще придобие статут на зеленчук. (Аврамов 2020, р. 616)

Тази част от инакомислещите интелектуалци и експерти, които в същността си са коректив на политиците и будната съвест на обществото, често са заглушавани от контролираните медии чрез лесно приложими похвати за недопускане до средства за масова информация, поне до тези, достъпни до голямата част от хората. По този начин много успешно се филтрират идеи и послания, които не попадат в контекста на стратегиите и политиките на властта.

Политическият натиск е ключов фактор за отстъплението [от свободата на медиите], особено в страни, където правителствата заплашват свободата на медиите като част от поширока стратегия за „премахване на върховенството на закона и демокрацията, за заемане на публични и политически дискурси и за прикриване на широко разпространена корупция.“¹⁰

От друга страна огромният поток от информация залива човека до степен да не може да открие истината или зрънцето рационалност в нея. Свидетели сме на социален оксиморон¹¹ в контекста на отстояването на ценностите за „свобода на словото“, непризнаващата различно мнение „толерантност“, фалшивите „новини“, агресивното налагане на феминизма и нетрадиционната сексуалност.

¹⁰ Доклад на съюза за граждански свободи за Европа (Liberties), https://dq4n3btxmr8c9.cloudfront.net/files/KBEEq5/MediaFreedom-Report2022_Liberties (последно посетен на 3.06.2022 г.)

¹¹ Осиморон: от гръцки *oxys* – остроумен, и *mosos* – глупав.